

engedte volna és ilyen sérelemről sem nekünk, sem a külföld-
nek tudomása nincsen.

Mindez azonban csupán negativum marad mindaddig, amíg a
békeszerződés maga nem rejti magában azt, amiért a magyar
közvélemény valóban lelkesülni tud: a feldúlt és megalázott lel-
kekre parancsolt esönd és bánat helyett a népek szabadságát és
a szabad népek testvériségét és boldogságát. *Horváth Jenő*

AZ ÉLŐ IDEGEN NYELVEK TANÍTÁSA ÜGYÉBEN.

(A középiskolai tanári karok szakvéleményei a budapesti egye-
tem közgazdaságtudományi karának felterjesztésével kapcsolo-
latban.)

1. Az élő idegen nyelvek tömegtanításának ügye hosszas
vajúdas után immár valóságos világproblémává fejlődött,
amely minden kultúrállamban legkomolyabban foglalkoztatja
a tanügyi kormányokat és a szakköröket. Ez a mozgalom hazán-
kat sem kerülte el — hisz nálunk nyelvi elszigeteltségünknel
fogva még fokozott jelentőségű —, az egész országra kiterjedő
méreteket azonban csak legutóbb öltött a középiskolák keretein
kívül eső kezdeményezés folytán, amelyről a következőkben
részletesen óhajtunk beszámolni.

A lökést erre a budapesti egyetem közgazdaságtudományi
karának 1924 május 23-án a vallás- és közoktatásügyi minisz-
tériumhoz intézett felterjesztése adta meg. Ez a kar még 1923
november 3-án nyelvi értekezletet tartott, amelyen „rámutatva
a középiskolákból és felső kereskedelmi iskolákból kikerülő ifjú-
ság elijesztően fogyatékos modern nyelvi ismereteire, kutatta
az említett iskolákban folyó modern nyelvi oktatás eredmé-
nytelenségének okait és összefoglalta azokat a módokat és eszkö-
zöket, amelyeknek segítségével ennek az oktatásnak sikerét biz-
tosítani lehetne“.

A közgazdaságtudományi karnak javaslata kilenc gépíráso-
s ívoldalra terjed és mindenekelőtt elmondja, hogy a felvett hallga-
tóknek németnyelvi készségét egy tollbamondás írásával, egy
magyar szövegnek németre fordításával és egy rövid német-
nyelvű életrajz megszövegezésével igyekeztek kipuhatolni. Az
eredmény, amelyet a hibák bő idézése szemléltet, „nagyon is
fogyatékos“, illetőleg „minimális“ volt. A javaslat ezután rész-
letesen kifejti ezen tanítás eredménytelenségének okait, amelyek
1. a tanárképzés hiányossága, 2. iskolaszervezeti hiányok, 3. a
modern nyelvoktatás lanyha felkarolása. Majd ugyanilyen sor-
rendben egyenként felsorolja azokat az eszközöket és módokat,
amelyekkel az élő nyelvek tanítását eredményesebbé lehetne
tenni. Már itt megjegyzem, hogy ezek a javaslatok nagyjában
megegyeznek azokkal, amelyeket a középiskolai tanárság már
régóta hangoztat.

A közgazdaságtudományi karnak ez az alapos emlékirata arra bírta a vallás- és közoktatásügyi minisztériumot, hogy rendeletileg utasította valamennyi középiskola tanári karát az élő idegen nyelvek tanítását és tanulását biztosító módoknak és eljárásoknak külön értekezleteken való beható megvitatására. A miniszteri rendelet értelmében a főigazgatók a középiskolákhoz intézett leirataikban, a közgazdaságtudományi karnak felterjesztésére támaszkodva, mintegy közvetve máris megjelölték a kibontakozás útjait, ami a tanári körök javaslataiban helyenként a kelleténél mélyebb nyomokat hagyott. A szakértekezletekről felvett jegyzőkönyveket a főigazgatóságok saját összefoglaló jelentéseik kíséretében felterjesztették a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz, amely az egész anyagot az Országos Közoktatási Tanácshoz tette át. Ez utóbbi engem bízott meg egy összefoglaló jelentés szerkesztésével, azzal a hozzáadással, hogy a beérkezett szakvélemények esetleg a megfelelő Utasítások javára is értékesíttessenek.

A beérkezett jelentések tankerületek és szám szerint imígy oszlanak meg: budapesti (Bp.) 31, budapestvidéki (Bpv.) 21, székesfehérvári (Szf.) 17, győri (Gy.) 14, szegedi (Sz.) 11, debreceni (D.) 9, végre felekezeti (ág. ev. és ref.) intézetek (F.) 8. Ezen 111 jegyzőkönyv között csak egy akadt, amely külalak és tartalom dolgában komolyan kifogásolható.

2. Mielőtt ezen felette terjedelmes és tartalmas anyagnak, illetőleg az abból levonható eredményeknek részletes ismertetésébe fognék, nem lesz érdektelen annak a kiderítése, hogy a középiskolai tanárság miképen fogadta a közgazdaságtudományi karnak ezt a lépését (fellépését!) s hogyan ítélte meg annak megállapításait. Hazánkban, de egyebütt is, nem elszigetelt jelenség az, hogy egyik iskolafaj elégedetlen az őt közvetlenül megelőző iskolafaj eredményeivel: a középiskola hibáztatja a népiskolát, az egyetem a középiskolát. Ilyenkor nem könnyű a tárgyilagos bírálat határai között megmaradni, még kevésbé jogosult az általánosítás, vagy az, hogy pálcát törjünk a kifogásolt iskola mint olyan felett, avagy merőben elítéljük az illető intézetek tanítótömekeit. A közgazdaságtudományi kar dékánjának fentemlített, egyetemlegesen lesújtó ítéletét több iskola, igen helyesen, többé-kevésbé erős bírálat tárgyává teszi. Így a bajai cisztercita rg. az ilyen ítélkezésre a közgazdaságtudományi kart nem tartja illetékesnek. Legerélyesebb azonban az esztergomi bencés főgimnázium önértetes állásfoglalása, amelyben ezt olvassuk: „A közgazdaságtudományi kar megállapításait eddig is tudták azok, akik a középiskolákban tanítanak. A modern nyelvi tanítás eredménytelenségének okai-
val is tisztában vannak a tanári karok, különösen a szaktanárok. A tankerület vezetői is tudhatják, hogy a sikert biztosító javaslatok majd mi körül forognak. Nem volt tehát semmi szükség erre a közvetett átiratra. Különben is, hová vezet az, ha az egyik tanári kar átír a másiknak, megteszi kifogásait, szeméreteti a szaktanárok hiányos képzettségét és módszertani hibái-

kat. A hiányok felismerése még nem segít a bajon, hiszen azok rég tudottak.“ Majd a közgazdaságtudományi kar javaslatainak felsorolása és elbírálása után így fejezi be: „Szerintünk eredményesebb modern nyelvi oktatás legalább még egyszer annyi órával, fele tanítvánnyal, lelkes, fáradságot nem ismerő, szigorú munkával biztosítható csak.“ — Mellőzve minden érzékenységet és neheztelést, elfogulatlanul meg kell állapítani, hogy mégis csak a közgazdaságtudományi kar fellépése adta meg a lökést az országos szakvélemény megnyilatkozására s. közvetve övé a felelősség s esetleg az érdem ezért az összefoglaló beszámolóért is.

A közgazdaságtudományi kar megállapításaival szemben főleg a következő komoly, tárgyilagos és megszívlelésre érdemes ellenvetésekkel találkozunk, amelyekből megállapítható, hogy a gyenge eredmény személyi, tárgyi és módszertani okokra vezethető vissza. Mindenekelőtt két körülményt kell tekintetbe venni: 1. azt, hogy azok a hallgatók, akikkel a közgazdaságtudományi kar 1923-ban lefolytatta a fentemlített próba-vizsgát, a „háborús és forradalmi“ középiskolán mentek keresztül, ami egymagában eleget mond. (A háborús konjunktúra lerombolta az iskola tekintélyét és a tanítás értékét: Szf., tatai kegyesr. fg., mezőkövesdi kath. fg., jászapáti rg., Cegléd; Budapest hat intézete szerint a háborús évek a szintájt mindenben leszorították.) A második körülmény, amelyre utalnak, az, hogy a közgazdaságtudományi karra túlnyomóan a felső kereskedelmi iskolák tanulói iratkoznak be, akik jóval gyengébb anyagot képviselnek, mint a többi középiskolák tanulói. Felemlítik továbbá, hogy a leányközépiskolákban a kisebb tanulólétszám folytán a tanítás nem olyan eredménytelen, mint a fiúiskolákban. Több intézet (Gy. 4, Bpv. általában, Bp. 2) megállapítja, hogy az eredménytelenség nem akkora, mint aminőnek a közgazdaságtudományi kar feltünteti; mások (Szf. 5, Gy. 2) utalnak arra, hogy az eredménytelenség nem csupán a modern nyelvekben mutatkozik (a latinban is Bp. 2) és hogy a nyelvi eredmény a külföldön is gyenge (Gy. 1, Bp. 2). Viszont néhány ref. középiskola elismeri, hogy nincsen eredmény — ami évtizedes panasz —, sőt hozzáteszi, hogy Ausztriától való különválásunk óta az eredmény még csökkent. Három intézet azt ajánlja a közgazdaságtudományi karnak, hogy hallgatóit felvételi vizsgán rostálja meg. A III intézet közül végül akadt egy, a balassagyarmati áll. reálgimnázium, amelynek „tanári testülete a tanárképzést és az iskolai szervezetet kifogástalannak tartja“. Kérdésünknek, az élő nyelvek tanításának elbírálásánál végül igen figyelemreméltónak tartom a székesfehérvári községi leánygimnázium tanári karának következő megállapításait: „A nevelő középiskola feladatát nem szabad a külpolitikai viszonyok szerint máról-holnapra megváltoztatni. A középiskolákból nem szabad poliglott-nyelviskolát alakítani. A középiskola annyira öncélú intézmény, hogy még azt sem szabad rá mondani, hogy az egyetemre előkészítő iskola. Hogy tanulói a főiskolákra és az

egyetemre mehetnek, az csak másodlagos eredménye lesz az emberművelő célnak. A középiskola épp ezért nem lehet a közgazdasági szakra előkészítő nyelviskola.“ Majd így folytatja: „Az idegen nyelvek tudása különben sem oly döntő fontosságú Magyarországra nézve, mint aminőnek a közgazdasági fakultás dékánja ítéli. Szeretett hazánkat nem az fogja megmenteni szorongatott helyzetéből, hogy fiai mennyi idegen nyelvet tudnak, nem is az idegen népek úgynevezett barátsága vagy rokonszenve, hanem az, hogy milyen vallásos, erkölcsös és jellemes polgárai lesznek... Minden tényezőnek minden eszközt fel kell használnia a becsületesség és a magyar nemzeti érzés megerősítésére. Csak ez lehet nemzetmentő munka.“

3. Amikor a III jegyzőkönyv feldolgozásához fogtam, eleve tisztában voltam feladatomban fontosságával és nehézségeivel. Ilyen nagyszabású országos szaktanácskozás egy életbevágó iskolai kérdésről elég ritkán fordul elő s felér egy kongresszussal, de épp ezért kötelességünkké teszi az ezen szakvéleményekben lefektetett értékes anyagnak tervszerű feldolgozását és a legszélesebb tanügyi körökben való ismertetését, hogy a leszűródő tanulságok valóban közkinccsé váljanak. Evégből a sok száz adatot tartalmazó jegyzőkönyvek feldolgozását szigorúan és következetesen tárgyi szempontok szerint végeztem, ezeken belül pedig helyt adtam a számbeli statisztikának is, amely ugyan ilyen elvi pedagógiai kérdésekben ha nem is feltétlenül döntő fontosságú, mégis legalább tanulságos és irányadó, amennyiben a többség tapasztalatai alapján bizonyos szempontok és követelmények nyilvánvalókká lesznek. Eszerint a felmerült javaslatokat a következő 4 szempont szerint csoportosítottuk és vizsgáltuk: 1. személyiek (tanár, tanuló, szülő); 2. szervezetiék (tanterv, utasítások); 3. módszerbeliek és 4. szorosabb értelemben vett tárgyi szempontok (tankönyv, szemléltető eszközök stb.) Minden egyes kérdőpontnál a közgazdaságtudományi kar-nak állásfoglalása után ismertetem a tanári testületek javaslatait, a tömegvélemények letárgyalása után szóváteszem az egyéni (különleges) indítványokat, végül pedig a felmerült javaslatokkal szemben megkísérlem egyéni kritikai álláspontomnak megokolását. A feldolgozás egyszerűsítése érdekében az eredménytelenségnek okait és az ezeknek kiküszöbölésére szolgáló reformjavaslatokat nem tárgyalom külön-külön, hanem ez utóbbiakra szorítkozom, amelyek mintegy pozitívumok ama negatívumokkal szemben. Az eredménytelenségnek okait mégis, de csak annyiban teszem szóvá, amennyiben a mi különleges viszonyainkból erednek. (Lásd alább a *tanulók* címszónál.)

4. A személyi tényezők közül elsősorban a *tanárkérdésről* kell megemlékezni, még pedig a tanárképzésről és továbbképzésről, a képesített tanárok számáról (tanárhiány!), ügybuzgóságukról és anyagi ellátásukról. A közgazdaságtudományi kar megállapítja, „hogy német-szakos tanárjelöltjeink nagyrésze megfelelő nyelvi tudás nélkül kezdi egyetemi tanulmányait és az egyetemről kikerülve sem rendelkezik kielégítő nyelvi kész-

séggel, módszertani ismereteik sem kielégítőek". Ezeknek a hiányoknak pótlására egy modern nyelvi tanfolyamokkal rendelkező ingyenes internátus felállítását javasolja, amelybe a felvétel a modern nyelvekből leteendő vizsga alapján történne, továbbá külföldi ösztöndíjakat ajánl. Ilyen modern internátus mellett száll síkra a sárospataki ref. fg. is. A mai tanárképzést nem tartja megfelelőnek, illetőleg eléggé gyakorlatinak 63 intézet (Bp. 26, Bpv. 13, Szf. 4, Gy. 7, Sz. 5, D. 6, F. 2.). A továbbképzésre több intézet külföldi ösztöndíjakat és az orvosok mintájára nyári szünidei tanfolyamokat sürget. Néhány intézet megpendíti a tanárok részére rendezendő mintatanítást (Szf. 2), a kölcsönös hoszpítálást (Sz. 1), kötelező tanfolyamokat tanárok részére (Bp. 1), a legjobb tanárok a többieknek adjanak gyakorlati útmutatást (Bp. 2); mások szerint vezérkönyvről (Bp. 1) és a tanári könyvtárak részére német és francia könyvekről és folyóiratokról kell gondoskodni (Bp. 2, Bpv. 1, Sz. 1). A tanárok selejtezése (Bp. 3), buzgósága (Bpv. 1) és káros hullámmása (Bp. 3, Gy. 2) is fel-felhangzik. A tanárhiány elég sűrűn szerepel (Szf. 4, Gy. 2, Sz. 3, D. 3): a nyirbátori áll. vezetés alatt álló rg.-ban, továbbá a nagykállói áll. rg.-ban és a kisvárdai áll. fg.-ban nincsen modern nyelvre képesített szaktanár, a két utóbbi intézet emiatt nem is tesz javaslatot, az első azonban ennek ellenére behatóan és okosan foglalkozik a kérdéssel. A szegedi tankerület főigazgatójának jelentésében olvassuk: „Nem egy intézete van a tankerületnek, ahol egyáltalában nincs pl. németnyelvi tanár, így Csongrádon, Békéscsabán s részben Félégyházán. Arról nem is beszélek, hogy a francia nyelvre képesített tanár az egész tankerület fiúiskolaiban csak egyetlenegy van. A békéscsabai leánygimnáziumban már 3 év óta egyetlen német szaktanár sincs, míg a debreceni áll. főreálnál 7 van. Ez lehetetlen állapot.” Ezt a szomorú igazságot tehát nem lehet kétségbe vonni, legfeljebb azzal enyhíteni, hogy ezidőszerint több fiatal tanerő a külföldön végzi tanulmányait és a tanárjelölték száma a hazai főiskolákon is növekedőben van, úgyhogy ezek a tarthatatlan állapotok remélhetőleg mihamarabb megfognak szűnni. A nyelvi tanárok heti óraszámának csökkentése mellett foglal állást a győri és a szombathelyi reáliskola s a miskolci ref. fg., ez utóbbi azért, hogy a dolgozatokat pontosabban nézhessék át. A tanárok súlyos anyagi helyzetét végül 19 intézet panasolja (Bp. 9, Bpv. 3, Szf. 4, Gy. 2, Sz. 1.). A testületeknek elismerést érdemlő belátására vall, hogy így minden oldalról megvilágították és megvitatták azt a személyi tényezőt, aki kérdésünknek homlokterében áll s valóban tengelye a sikeres tanításnak.

5. *A tanuló ifjúság*, a közgazdaságtudományi kar felterjesztésének értelmében; „nincsen eléggé tudatában a modern nyelvtudás fontosságának s innen ered hanyagságának nagyrésze.” Ennek ellensúlyozására az iskolai év folyamán ismételve kell az ifjúságot az ügynek az életben való fontosságára figyelmeztetni. A tanulók hanyagsága miatt több iskola is

panaszodik (Bpv. 2, Sz. 1, Pápa ref. fg.), ezen nemtörődömséggel szemben szigorúbb mértéket ajánl 11 intézet (Bp. 2, Bpv. 4, Szf. 1, Gy. 1, Sz. 2, F. 1), a tanulók buzgóságának fokozására tanulmányi versenyeket 5 intézet (Bp. 1, Bpv. 1, Gy. 3), a kiváló eredmény jutalmazását 1 (Sz.), a tanárok jutalmazását a gyulai rg. Az eredménytelenség okait kutatva a tanulókkal kapcsolatban, a következő figyelemreméltó megállapításokra akadunk. „Első helyen számolnunk kell azzal, írja a tatai kegyesr. rg., hogy a magyar nyelv struktúrája és a magyar ember gondolkodásmódja annyira elüt az őt környező indogermán nyelvek természetétől, hogy a gondolkodásbeli különbség áthidalása és a német nyelv szellemének átültetése, illetve beidegződése óriási nehézségek elé állítja a tanárt és tanulót egyaránt.“

A tanulók ellenszenvét említi 4 iskola (Gy. 1, Sz. 3), csekély szorgalmat és hiányzó nyelvérzékét a békéscsabai ág. ev. rg., vegyes előismereteket, a színmagyar vidékekről érkezők nehézségeit, a tanárok hullámlását és a tanulók vándorlását, a tanulók másnemű elfoglaltságát és túlterhelését egy-egy intézet. „Az I. osztályba jövő tanulók jelentékeny része még nem bírja teljesen a magyar nyelvet: ezekre az idegen nyelvek tanulásának kötelezettsége határozottan túlterhelést jelent.“ (szarvasi ág. ev. fg.). A testi nevelés állandó hangsúlyozása következtében a sportok (labdarúgás!) túlságosan igénybe veszik a tanulók érdeklődését és idejét (váci kegyesr. fg.).

A közgazdaságtudományi kar szerint továbbá „ajánlatos volna a modern nyelvtudás fontosságára a szülők figyelmét is felhívni az erre a célra külön összehívott *szülői értekezleteken* s buzdítani őket, hogy tegyenek meg ők is minden tőlük telhetőt gyermekeik ezirányú továbbképzésének biztosítására“. Ehhez a kérdéshez 25 intézet szól hozzá (Bp. 2, Bpv. 4, Szf. 7, Gy. 4, Sz. 5, D. 1, F. 2), köztük 4 (Bpv. 3, Sz. 1) a szülők közönye miatt kétes értékűnek tartja az ilyen értekezletek megtartását.

6. Vegyük immár sorra a *szervezeti* tényezőket, amelyekkel a szakvélemények méltán igen behatóan foglalkoznak. A hivatalos *tantervet* és a benne foglalt *célkitűzést* számosan kifogásolják. A közgazdaságtudományi kar szerint „a g., de főleg a r. tananyagának a szorosan vett prózai és költői szépirodalom termékei mellett fel kellene ölelnie a gazdasági és társadalmi élet, a természettudományok és technika jelentősebb mozzanatait és eseményeit tárgyaló olvasmányokat is“, ami a tanulókat közelebb hozná az élethez. A tantervet illetőleg a tanári karok véleményei a következők: egyoldalúan esztétikai (Bp. 8), nem eléggé gyakorlati (Szf. 3, Gy. 4), túlsokat kíván, ami a tanulókat felületességre kényszeríti (Cegléd), a felső osztályokban kevesebb irodalomtörténet és elmélet (Gy. 1, Szf. 1) és több modern olvasmány legyen (Sz. 1), az olvasmányok nehezek (F. 1), a klasszikus olvasmányok revízióra szorulnak (Gy. 1), a tantervi anyag felosztása hiányos (aszódi ág. ev. fg.). A két-féle célkitűzés helytelen és nem érhető el (Bpv. 1, Sz. 6, Gy. 6, D. 1. F. 1); első helyen álljon a nyelvtanulás s csak azután követ-

kezzék az irodalom (Bp. 1, Gy. 1), az iskolában németül beszélni megtanítani nem lehet (Bpv. 1). A bajai ciszt. rg. szerint az új tanterv célkitűzése nem fedi az idevonatkozó min. rendeletet, amely inkább megfelel; végre egy intézet (Szf.) az utasításokat is határozatlanoknak mondja.

7. A sikeres nyelvtanításnak világszerte elismert két leg-erősebb kerékkötője az elégtelen *tanítási óraszám* és a tanulóknak túl magas *osztálylétszáma*. Középiskolai oktatásunknak ezt a két rákfenéjét, az évek, sőt évtizedek óta folytatott sürgetések ellenére, pénzügyi, technikai és iskolaszervezeti nehézségek miatt mindmáig nem sikerült eltüntetni. Ezen két elsőrendű tényezőt illetőleg a közgazdaságtudományi kar elég enyhén nyilatkozik, mondván, hogy „a megállapított heti óraszám nem minden iskolafaj minden osztályában elegendő és bizonyos intézetekben az osztályok túlszűfoltak, nem ritka a 40—45 tanuló osztály”. Ennek orvoslására a közgazdaságtudományi kar heti 4 órát ajánl minden osztály részére, de ha ez lehetetlen volna, akkor legalább a reál felső osztályaiban is legyen heti 3 óra, mint a gimnáziumban és felső kereskedelmi iskolákban. A zsűfolságot illetőleg pedig azt mondja, hogy „sikeres modern nyelvi tanítás csak kisebbszámú csoportbeosztás mellett lehetséges”. Ezeket a kívánságokat a középiskolák még erőteljesebben hangoztatják, bár — ami meglepő — csak túlnyomó többségben és nem egyértelműen, amint elvárhattuk volna. A heti óraszámot ugyanis 75 intézet kevesli (Bp. 18, Bpv. 15, Szf. 15, Gy. 11, Sz. 7, D. 3, F. 6), a tanulók osztálylétszámát pedig 78 intézet sokalja (Bp. 29, Bpv. 16, Szf. 12, Gy. 9, Sz. 4, D. 3, F. 5). Többen különösen a r. felső osztályok csekély óraszámát kifogásolják és a 2 helyett legalább 3-at kívánnak, a pápai ref. fg. heti 5 órát ajánl, a váci kegyesr. fg. az alsó osztályokban (III—IV.) még a görög rovására is több órát juttatna a németnek. A létszámesökkentéssel kapcsolatban a többség a csoporttanítás mellett foglal állást, felváltva a kezdők és haladók különválasztásával vagy anélkül. (Mindkét eljárásnak megvan az előnye és hátránya.)

A közgazdaságtudományi kar szerint „a modern nyelvek okvetlenül felveendők az *érettségi vizsgálat* tárgyai közé (a német a gimnáziumban, a francia a reálban)”, mert ennek folytán a tanulók nagyobb jelentőséget fognak tulajdonítani ezeknek a tantárgyaknak és komolyabban fognak velük foglalkozni. E mellett nyilatkozik 39 intézet, míg 2 ellenzi, 1 kétes értékűnek mondja. Mi is azt tartjuk, hogy ez az újítás csak előmozdítaná a tanulók buzgalmét és ezzel fokozná az eredményt; nehogy azonban ismét szellemi túlerhelést zúdítsunk rájuk, beérnök a szóbeli érettségivel a reális iskolában a franciából, a reálgimnáziumban és a gimnáziumban a németből.

8. „A nyelvtanítás *módszerére* vonatkozóan, olvassuk a közgazdaságtudományi kar felterjesztésében, legjobban megfelel az olvasmányból kiinduló és arra támaszkodó induktív eljárás, amely azonban a nyelvtanítására és alkalmazására is súlyt

vet. A teljesen direkt módszer, amely a nyelvtan teljes elhanyagolásával csak az élő beszédben merül ki, lehetetlenné tesz minden tudatos továbbképzést és éppoly céltévesztett, mint a grammatizálást mint öncélt úzó régi deduktív módszer. Örvendetes és megnyugtató jelenségnek tartjuk, hogy az iskolák többségében is immár egy okos kompromisszum van kialakulófélben, amely a két egymással szembenálló eljárásnak észszerű összekapcsolásában látja a kivetető utat, jóllehet elvétve a két szélsőséges álláspontnak is akadnak hívói. Amaz „egyeztető módszer” felé hajlanak végeredményben a következő kívánságok: induktív módszer (Bpv. 5), a két módszer egyesítése (Bpv. 2, Sz. 1, F. 1), a direkt módszer túlhajtásai ellen (Bp. 2, Bpv. 3, Sz. 1), a grammatikát ne hanyagoljuk el (Bp. 2, Bpv. 3, Szf. 1, Gy. 3, Sz. 2), gyakorlati módszer kell (Szf. 4); összesen 25 intézet. Kevés grammatikát kíván 4 (Gy. 2, Szf. 2), a direkt módszer mellett kardoskodik 1 (Sz.), ehelyett olvastató-társalgató ajánl a pápai ref. fg., ismét grammatizálót a miskolci ref. fg., végül a ceglédi fg. és a váci kegyesr. fg. utal arra, hogy a direkt módszer kizárólagos alkalmazása felületességre szoktatja a tanulókat. Egyéb, a módszer keretébe tartozó kívánságok még a következők: módszertani vezérkönyv tanárok részére (Bpv. 1, sárospataki ref. fg.), csoporttanítás (D: 3), stílusgyakorlatok (Sz. 1), szemléltető eszközök (D. 3, F. 1), a miskolci ref. leányg. súlyt vet az etimológiai szócsoportokra és a magyarból németre való fordítást minden osztályban ajánlja, végül a gödöllői kath. főgimn. a német (értsd: fraktur) írás és nyomtatott betűk tanításának kiküszöbölése mellett foglal állást.

9. *A tankönyvek*, mint hagyományos bűnbak, sűrűn szerepelnek a jelentésekben. A közgazdaságtudományi kar szerint kevés a helyes (értsd: induktív) módszerben megírt tankönyv; felterjesztése a kötelező egységes és minimális tananyagú tankönyvek használatát legrealisabb megoldásnak mondja s előnyeinek felsorolásával részletesen igyekszik megokolni (megkönnyíti a tanár és a tanuló munkáját; mulasztásoknál, tanárok áthelyezésénél, tanulók átlépésénél nincs nehézség, gazdasági előnyök). Bár a tanárok sincsenek megelégedve a meglévő tankönyvekkel (az egri r. szerint „jó tankönyv tulajdonképpen nincs” is), az egységes tankönyvek mellett kifejezetten csak 5 intézet (Bp. 3, Szf. 1, Gy. 1) foglal állást, ellene pedig 4 (Bp. 3, Bpv. 1). Ellenben jobb, az élethez közelebb álló gyakorlati tankönyvet sürget 48 intézet: Bp. 18, Bpv. 11, Szf. 9, Gy. 2, Sz. 4, F. 4; végre egy intézet (Szf.) a IV—VI. oszt.-ban tankönyv helyett egy *Conversationsbuch* használatát ajánlja. Több kifogás hallatszik az olvasmányok kiválogatása ellen: elvont tudományos olvasmányok helyett modernnek (Bpv. 2), érdekesek (Szf. 1), természetesekek (Gy. 1); sürgetik a költemények gondos kiszemelését (Bp. 1), sőt a magyaróvári kegyesr. rg. szerint alsó osztályokban ne szerepeljenek versek.

10. *A társalgási gyakorlatok* ügye, amely a papíroson olyan egyszerűnek és könnyen megvalósíthatónak látszik, a jelentések

tanúsága szerint felette bonyolultnak és nehéznek bizonyul a gyakorlatban; olyannyira, hogy több intézet merőben kivihetetlennek tartja. A nehézségek több irányban is jelentkeznek: Hány tanfolyám szerveztessék (szervezhető)? Kötelezően vagy nem? Ingyenesen vagy díjazással? Ki díjazza a tanárt: a tanuló, illetőleg szülője vagy az állam? Ehhez járulnak technikai akadályok: a sok rendkívüli tárgy miatt még ha van is helyiség, a délutáni órarendbe is nehéz ezeket az órákat beilleszteni. Nem kicsinylendő a túlterhelés veszedelmé sem a tanár és a tanuló szempontjából. A közgazdaságtudományi kar nem említi a társalgási gyakorlatokat, de a miniszteri rendelet heti 4 órában való bevezetésüket ajánlja a rendkívüli tárgyak keretében. A középiskolák közül 44 a társalgási gyakorlatok mellett nyilatkozik, ezek közül 18 (Bp. 10, Bpv. 8) azt kívánja, hogy ezek a gyakorlatok állami díjazás mellett ingyenesek legyenek; 7 intézet (Sz.) kötelezővé óhajtja tenni, 6 intézet a tanulók túlterhelése miatt ellenzi. A budapesti és szarvasi ág. ev. fg. megjegyzi, hogy társalgási gyakorlatok voltak, de fedezet híján be kellett szüntetni. A békéscsabai ág. ev. rg. szerint huszas létszám és heti 2 óra mellett 14 csoport és heti 28 óra kellene, ami nyilván túlzás. Egy intézet (Gy. 1), igen helyesen, társalgási vezérlőkönnyvet sürget.

11. *Hány idegen nyelvet tanítsunk és mikor kezdjük a tanítást, illetőleg tanulást?* Két olyan fontos kérdés, amely szorosán nem tartozik ugyan tárgyunkra, de elvéve s joggal mégis felkeltette a tanárság figyelmét, mert szervezésen kapcsolódik a túlterhelés kérdéséhez. Hét intézet kifejezetten állást foglal a „nyelvhalmozással“ szemben: az I. osztályban kötelezően csak egy idegen nyelvet tanítsunk, de azt jól. Viszont a budapesti és szarvasi ág. ev. fg. és a békéscsabai ág. ev. rg. az I. és II. osztályba rendkívüli tárgyként, az utóbbi intézet kötelezően, bevezette a németet. Egy másik intézet (Sz.) a rg.-ban a németet az I. osztályban nagyobb óraszámmal óhajtana megkezdeni; a latint pedig csak a III. osztályban. Az idegen nyelvtanításnak korai kezdése ellen szól az egri r. és a mezőkövesdi kath. fg.; szerintük az I. osztályban ne szerepeljen idegen nyelv, hogy a tanulók az anyanyelv grammatikájában s a nyelvérzékekben megerősödjenek. Alaposabb magyar nyelvtudást sürget a szarvasi ág. ev. fg. is. A fenti kérdésekkel kapcsolatban legyen szabad egy régibb kezdeményezésemre utalni. Még 1898-ban a Teubner kiadásában megjelenő *Zeitschrift für lateinlose höhere Schulen* c. folyóiratban *Das Sprachen-Minimum* c. cikkemben a következő két kérdésre igyekeztem megfelelni: 1. A közművelődés munkájában résztvevő embernek manapság hány élőnyelvet kell ismernie? 2. Ebben a tekintetben milyen megterhelést bír el a középiskolai ifjúság? Ez utóbbi kérdés érdekében kiszámítottam, hogy nálunk és néhány külföldi országban a középiskolák heti tanítási óráinak számából mennyi és hány százalék esik a nyelvekre. Most megismételtem ezt a számítást legújabb középiskolai tanterveink alapján és a következő eredményekre jutottam.

A gimnáziumban a magyar, latin, görög és német nyelvre esik összeen heti 115 óra, ami (a hittan és testgyakorlás kivételével) a többi tantárgyak összesített óraszámának (204) felét felülmúlja és pontosan 56,4%. A reálgimnáziumban a magyarra, latinra, németre és a másik előnyelvre esik 107 óra = 52,5%; végre a reáliskolában a magyarra, németre és a második élő nyelvre 79 óra = 38,7%. Ezek a százalékszámok 4 társalgási óra hozzáadásával természetesen megnövekednének. A ceglédi rg. az alföldi fiúk csekély nyelvértékére való tekintettel a 2. élőnyelvnek elejtését ajánlja a rg.-ban. A mezőkövesdi kath. fg. kívánja, hogy az I. osztályban ne legyen idegen nyelv, hanem az I. és II. osztályban több órát juttassunk a magyarnak.

12. Az eddig felsorolt és többek részéről alátámasztott javaslatok mellett elvétele s szétszórva akadnak olyan ötletek is, amelyekről érdemes megemlékezni: vagy azért, mert megvalósításuk esetleg sikerrel járhat, vagy épp az ellenkező okból. Ezeket a szerényen meghúzódo különvéleményeket már azért is figyelmünkre kell méltatni, mert a pedagógiai közhelyek megkerülésével bizonyos önállóságra, eredetiségre és szókimondásra vállalnak. Nagyjában két főcsoportra oszthatók: vannak 1. olyanok, amelyek csak különködésükkel tűnnek ki és fel s 2. olyanok, amelyek egyúttal komoly megfontolásra érdemesek. Az utóbbiakhoz számítjuk a következőket: német és francia művek beszerzése az ifjúsági könyvtárak részére 9 intézet (Bp. 1, Szf. 5, Gy. 1, Sz. 2); német ifjúsági folyóirat a Juventus mintájára 13 intézet (Bp. 1, Bpv. 2, Szf. 4, Gy. 2, Sz. 2, D. 1, F. 1); „újságok és élelapok csodákat művelnek ügyes vezetés mellett“ (ésongrádi áll. rg.); idegennyelvű házi olvasmányok (Gy. 1); diákcsere állami támogatással 9 intézet (Bpv. 1, Szf. 1, Gy. 4, Sz. 2, F. 1); önképzőkori tevékenység 8 intézet (Bp. 1, Szf. 1, Gy. 4, Sz. 2); cserkészmozgalom (pannonhalmi bencés fg.); idegennyelvű irodalmi előadások (Gy. 1). Új, érdekes és értékes ötletet pendít meg a ceglédi áll. fg., mondván: „Helyes volna illető szaktanárokat és tanárjelölteket rövidebb-hosszabb időre külképviseleti hatóságainkhoz adminisztratív tisztviselői minőségben beosztani, úgy hogy a modern nyelvi tanároknak ez a továbbképzése az államnak külön pénzbe alig kerülne“. Ilyenkor természetesen gondoskodni kellene arról, hogy az illetők ne mozogjanak mindig magyar környezetben. Négy intézet (Bpv. 1, Szf. 2, D. 1) a német írás-olvasásnak már a népiskolában való megkezdését ajánlja (amint régebben is részben már meg is volt): ezt azonban, tekintettel a több oldalról felpanaszolt gyenge magyar nyelvtanításra, legalább is megfontolandónak tartom. Néhányan (Bp. 2, soproni rk. leányg.) megpendítik a tanulók között folyó idegennyelvű társalgást, még hozzá az óráközökben, amiért már csak azért sem lelkesedhetünk, mert még felügyelet mellett sem tartjuk kivihetőnek. Internátusokban („német nap“), amint a szombathelyi áll. leányg. ajánlja, idegennyelvű nevelőkkel, még hagyján, noha ez meg anyagi nehézségekbe ütközik. Németnyelvű ragozási táblák kifüggesztésétől, Ausztriáról és Németországról ké-

szült magyar-német szövegű iskolai filmek bemutatásától keveset várunk, még kevesebbet az óráról-órára betanulandó szavak számának pontos megállapításától, amit egyébként az egyik intézet 10—15-re becsül, a másik 5—6-ra.

13. Most, amikor beszámolómnak végéhez értem, nagyon tartok attól, hogy igen tisztelt olvasóim a javaslatoknak és ötleteknek ezen tömkelegében még bonyolultabbnak látják a helyzetet, mint annak előtte, amikor kinek-kinek már többé-kevésbbé kialakult véleménye volt a vitás kérdésekről. Hogy ebből a zavaros helyzetből kivezető utat nyissak, igyekszem összefoglalni a főbb eredményeket, amelyekhez több évtizedes gyakorlatból leszűrt tapasztalatok alapján saját véleményemet is hozzáfűzöm. Láttuk, hogy a tanári testületek többsége a bajoknak, az eredménytelenségnek kútforrását és egyúttal a sikeres kibontakozás útját három tényezőben látja: a *tanárképzésben*, a *túlzsúfolt osztályokban* és a *csékély óraszámokban*. Ezt, ugyebár, már eleve és régen tudtuk. Vizsgáljuk meg most rendre, hogy ezen hármass viszonylatban eddig miért nem történtek meg a szükséges intézkedések s van-e remény arra, hogy ezentúl meg fognak történni. Az óraszámok felemelése, eltekintve a nyelvi óráknak fent kimutatott túltengésétől és attól, hogy a tanulókra való tekintettel a heti tanítási órák számát sem lehet szaporítani, az egész tantervnek megbolygatásával járna s minthogy a szaktanárok mindegyike ragaszkodik az eddigi óraszámhoz, sőt annak felemelését szorgalmazza, leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik. Itt legfeljebb az a kényszermegoldás kínálkozik, hogy helyi tantervek révén a színmagyar vidékeken az élő nyelvek óraszámát a szükséghez képest és más tantárgyak rovására egy-kettővel felemeljék. Így pl. a budapesti ág. ev. fg.-ban a minisztérium által jóváhagyott helyi tanterv alapján az I. és II. osztályokban, két csoportban rendkívüli kötelező tárgyként tanították a németet, a békéscsabai ág. ev. rg.-ban pedig az I. osztályban ugyanígy bevezették a német nyelvtanítást. Az osztályok zsúfoltságának megszüntetése, amit nemcsak a nyelvtanításnak, hanem a tanításnak általános érdekei is megkövetelnek, tisztára anyagi eszközökön múlik. Végre a tanárképzés ügyé, tudtunkkal, a sikeres megoldás útján van: állami ösztöndíjakkal többen tartózkodnak külföldön, gyakorlati kiképzésükről pedig itthon is gondoskodhatunk. Egyelőre, sajnos, ez az egyetlen vigasztaló reménysugár, amely azonban éppen nem kicsinylendő. S ezzel elérkeztem volna ahhoz a ponthoz, amelybe saját pedagógiai hitvallásomat belekapcsolhatom. Mert, igenis, úgy volt, úgy van és úgy lesz, hogy a tanár mindennek kezdete és vége s hogy ő joggal elmondhatja önmagáról: *L'école c'est moi*. Vallom s ha kell, hajlandó vagyok bizonyítani, hogy az a tanár, aki kellő szaktudással és módszertani ügyességgel rendelkezik, aki lankadatlan ügybuzgóságot tud és akar hivatásába belevinni, akit az ifjúsággal kölcsönös megbecsülés és szeretet kapcsol össze és aki anyagi gondoktól menten, egész emberként végezheti iskolai munkáját, egyébként mostoha és kedvetlenül viszonyok között is elismeréseméltó eredményt fog el-

érni. Megfordítva: nagyobb óraszám, kisebb létszám s legjobb tankönyv mellett sem fog boldogulni az, akiben az említett feltételek hiányoznak. Ime az élő idegen nyelvtanítás problémájának, sőt minden sikeres tanításnak Kolumbusz-tojása.

Visszapillantva a feldolgozott anyagra és összegezve a benne foglalt eredmények fajsúlyát, minden túlzás nélkül megállapíthatjuk, hogy a tanártestületek csaknem kivétel nélkül igen komolyan foglalkoztak az ügyvel és a főigazgatók által áttekinthetően összefoglalt jelentések felette figyelemreméltó javaslatokat tartalmaznak. Ezekben a jegyzőkönyvekben van még valami, ami a javaslatoknál talán még értékesebb. Érttem a belőlük kiáradó imponderabiliákat, amelyekből azt a megnyugvást és felemelő érzést meríthetjük, hogy ime a magyar tanár, a mostoha viszonyok ellenére, nem lankadó ügybuzgalommal viseltetik az iskola iránt, szívéen hordja a gondjaira bízott ifjúság sorsát és ezzel beigazolja, hogy tudatában van annak a nagy felelősségnek, amely a haza jövőjét illetőleg reáharul. Igen, a tanítóság és a tanárság jövője elválaszthatatlan a haza jövőjétől... Én, aki hosszú tanári pályámon a kíméletlen szókimondás veszedelmével mitsém törődve, nem egyszer élesen bíraltam a magyar tanár munkáját, ezen III jegyzőkönyv áttanulmányozása után tisztelttel s elismeréssel hajlok meg és kalapot emelek előtte. Ismétlem, a tanárt abba a helyzetbe kell juttatni, de azután megtartani is, hogy egészen az iskolának élhessen és éljen is, mert az iskola, a tanítás tört és letört emberekkel nem érheti be.

Kemény Ferenc.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A tanítói lélektan.

A pedagógia mint külön tudományág a modern tudományosság *lélektani módszerének* gyümölcse. A lelki élet hatalmas területeinek feltárulása a tárgyi és módszertani kérdéseknek egész tömkelegét vetette fel a gyermeknevelés körül. Amíg a tanítás anyaga állott az iskolai nevelés középpontjában, addig a pedagógia tényleg nem jelenthetett mást, mint technikai ügyeskedést az elsajátítandó ismeretek sorrendjének megállapításában. Amint azonban a modern pszichológia a lelket állította az anyag helyébe, a nevelési kérdéseknek jelentősége annyira megnőtt, hogy a velük foglalkozó irodalomnak külön tudományággá való elkülönülése természetes folyamánként következett be.

Az önálló tudománnyá fejlődött pedagógiának egyik legfontosabb területe az, mely a tanítás folyamatának lelki tényezőit öleli fel. A tanítás folyamatának e lelki tényezői: a *gyermeki lélek*, a *tanítói lélek* és az *osztálylélek*. A gyermeki lélek